

НАУКОВІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА НА ЗАСАДАХ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ

НАУМОВ Олександр¹, ДАНЬКО Юрій², НАУМОВА Ольга³

¹ Національний авіаційний університет

<https://orcid.org/0000-0003-4808-0241>

e-mail: naumov.oleksandr@npp.nau.edu.ua

² Сумський національний аграрний університет

<http://orcid.org/0000-0002-9847-1593>

e-mail: y.danko@snau.edu.ua

³ Національний авіаційний університет

<https://orcid.org/0000-0002-1646-6900>

e-mail: olha.naumova@npp.nau.edu.ua

Статтю присвячено обґрунтуванню концептуальних засад формування інституційного середовища стратегічного розвитку агропромислового виробництва в Україні на засадах створення агропромислових кластерів. Визначено особливості функціонування сільського господарства України. Розглянуто проблеми взаємодії аграрного та промислового секторів економіки. Встановлено, що для підвищення ефективності аграрного виробництва недостатньо тільки удосконалювати технологічні процеси та використовувати резерви переробного виробництва. Обґрунтовано, що необхідно переглянути відносини між підприємствами аграрної та промислової сфер, стимулювати структурні зрушення у комплексі на засадах взаємовигідного співробітництва між підприємствами для забезпечення сталого розвитку. Ці процеси повинні відбуватися на основі поглиблення інтеграції аграрного та промислового виробництва. Інтеграція промисловості та сільськогосподарського виробництва сировини може здійснюватися у різних формах, але найбільш ефективною формою інтеграції можна вважати агропромисловий кластер. Визначено шість етапів стратегічного планування і впровадження програми розвитку кластерів, серед яких оцінка передумов прийняття рішення щодо стратегії диверсифікації; причинно-наслідковий аналіз господарської діяльності підприємств; прийняття рішення щодо можливості та доцільності співробітництва суб'єктів; визначення мети, місця, об'єктів співробітництва; розробка програми створення і розвитку національних інтегрованих аграрно-промислових формувань – кластерів; реалізація, координація і контроль стратегії розвитку. Визначено основні принципи, на яких повинна ґрунтуватися державна економічна політика у відношенні до розвитку агропромислового виробництва. Визначено та охарактеризовано структурні елементи державної програми розвитку агропромислового виробництва, до яких віднесено: правові заходи, організаційні заходи, фінансово-економічні заходи, виробничо-технічні заходи та соціальні заходи.

Ключові слова: агропромислове виробництво, інституційні зміни, агропромислова інтеграція, кластеризація, стратегічний розвиток.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-10-34>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблема вибору стратегічних підходів та стимулювання економічного розвитку України є одною з пріоритетних на теперішній час. Процес розвитку господарського комплексу країни має багатомірний характер та охоплює глибокі зміни в усіх сферах: економічній, соціальній, політичній, інституціональній та технічній. Цей процес має відбуватися на основі ефективного використання основних факторів виробництва: природних ресурсів, капіталу та робочої сили. Розвиток економіки держави, повинен спиратися на науково обґрунтовану стратегію та ретельно опрацьовану структурну політику. Перш за все мають бути вірно визначені і сформульовані цілі та принципи економічної політики, що безпосередньо впливають з національних економічних інтересів.

Недостатня розробленість концепцій, стратегій та моделей розвитку у більшій мірі відображається на економічно слабкій ланці економічної системи – сільському господарстві, яке є збитковим в умовах ринку України і, тим більше, у відношенні до світової системи ринку. Тривалий час аграрний сектор виконував роль донора. Диспаритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію, який бере початок ще з соціалістичного періоду, відкидає сільськогосподарське виробництво у сферу неефективних навіть на внутрішньому ринку країни. Деформована структура сучасної економіки України, головним чином, сформована в умовах закритої економічної системи, коли внутрішні економічні відносини повністю регулювалися державою.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням обґрунтування стратегії розвитку економіки в цілому та окремих галузей присвячені численні праці вчених. Одні з них пропонують застосувати досвід інших країн в сфері

соціально-економічних та організаційних перетворень господарського комплексу [1, 2, 3]. Інші, навпроти, вказують на неможливість прямого заємствування досвіду інших країн у перетворенні господарства [4].

Теоретичні основи стратегічного розвитку агропромислового комплексу країни та окремих регіонів є недостатньо опрацьованими. Сьогоднішні політичні та наукові дебати щодо визначення стратегічних альтернатив економічного розвитку зведені до вибору економічної системи, або вибору георієнтирів інтеграції.

Сучасний етап розвитку економіки України потребує відповідної теоретичної основи розвитку, на якій можна було б ґрунтувати економічну політику держави.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування концептуальних засад формування інституційного середовища стратегічного розвитку агропромислового виробництва в Україні на засадах кластеризації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Прагнення до формування відкритої економіки, до інтеграції у світове господарство, відповідає, в першу чергу, інтересам економічно розвинених країн. Але, такий шлях підриває нестійку економіку країн, що відстають у розвитку господарства. Оскільки вітчизняна продукція здебільшого поступається за конкурентоспроможністю іноземним товарам на зовнішньому та внутрішньому ринках, формування відкритої інтегрованої економіки вважаємо передчасним. Концепція державного регулювання економіки повинна базуватися на засадах захисту власного виробництва від іноземної конкуренції.

Державна політика протекціонізму, яка надає змогу підвищувати конкурентоспроможність вітчизняного виробництва та концентрувати значний виробничий капітал всередині країни, повинна замінити політику вільної торгівлі, яка сприяє наповненню вітчизняного ринку іноземними товарами та заважає розвиватися внутрішньому виробництву.

В цілому, відносно результатів діяльності галузей економіки України, сільське господарство є неконкурентоспроможним, воно нерентабельне внаслідок впливу багатьох об'єктивних та суб'єктивних чинників. Застіріла техніка та технології, несприятливі природно-кліматичні умови, відсутність у належній кількості власних джерел сировини, палива та енергії, визначають додаткові витрати, а звідси й більший рівень собівартості вироблюваної на території України продукції.

До причин погіршення стану галузі можна віднести: перехід до ринкових умов без відповідного державного регулювання; втрата узгодженості роботи виробничої системи «сільськогосподарське виробництво – первинна обробка – харчова та легка промисловість»; втрата зацікавленості сільгоспвиробників у вирощуванні багатьох видів сільгоспсировини через диспаритет цін. Однак, незважаючи на кризу у галузі та труднощі, пов'язані з відродженням українського аграрного виробництва, аналітики позитивно оцінюють шанси його відродження, оскільки агропромислове виробництво залишається привабливим для інвесторів [8].

Одним з найбільш вагомих чинників, що зумовлюють низьку конкурентоспроможність сільського господарства є природно-кліматичні умови виробництва. Клімат України має складний нестійкий характер, спостерігаються високі перепади температури, нерідко відбуваються заморозки, засухи. Середня температура повітря взимку нижче нуля. Потепління навесні настає з третьої декади березня, однак воно може перериватися вторгненням холодних арктичних вітрів. Природне середовище України потребує спеціальних захисних засобів для життя та діяльності людини (опалюване житло, теплий одяг, посилене харчування тощо).

Клімат для рослинництва визначає термін визрівання культур, а для тваринництва – можливість безстілового утримання тварин. В умовах України, через холодні зими, неможливе безстілове утримання тварин, яке практикується у країнах з більш м'яким кліматом. У рослинництві ж ми можемо спостерігати регулярне вимерзання озимих культур.

Україна знаходиться у другому територіальному поясі, тоді як більшість території Європейської частини Росії відноситься до першого. Слід зазначити, що вартість будівництва будівель та споруд сільськогосподарського та промислового призначення у другому територіальному поясі більше ніж у першому на 5 %, житлових будинків – на 6 %. Більшість регіонів України, як і Росії, належать до II кліматичного району, а південні області – до III кліматичного району. Вартість будівництва у II та III кліматичних районах більша на 10% та 2%, відповідно, ніж у IV, до якого, доречі, відносяться Узбекистан, Туркменістан та країни Кавказу і Закавказзя. Суворий

клімат визначає необхідність будувати морозозахисні, відповідно дорожчі, споруди з товстими стінами та опаленням. Частка стін, наприклад, у вартості будівництва будівель для тваринництва складає близько 23-25%, а на частку опалення та вентиляції приходить 7-16 %. [5, 6]

Кліматичні умови тісно пов'язані із таким важливим чинником, як капіталомісткість сільського господарства, що характеризує вартість робіт по будівництву будівель та споруд, інженерних комунікацій, створенню технічних засобів, технологій. В цілому цей фактор суттєво впливає на доходність сільськогосподарського виробництва України.

За чинником паливно-енергетичних ресурсів відзначається висока перевитрата через енергомісткість виробництва, застарілу техніку, відсутність реального контролю та жорсткого режиму економії.

Ще одним важливим чинником, що негативно впливає на конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва України є транспортні витрати. Щодо чинника транспортних витрат слід сказати, що транспортні витрати як позагосподарчі, так і внутрішньогосподарчі є надто високими. Порівняно низькі врожаї та великі посівні площі сприяють збільшенню транспортних витрат, а тому зменшенню ефективності сільськогосподарського виробництва.

Заробітна плата, на яку згоден середньостатистичний український сільськогосподарський робітник, в умовах України не вистачає на просте відтворення робочої сили. До того ж не виплати заробітної плати стали хронічними у сільській місцевості, що не стимулює працю, зумовлює зниження її продуктивності. Аналіз витрат праці на виробництво сільськогосподарської продукції в Україні та США показує, що продуктивність праці у сільському господарстві США у розрізі культур приблизно у 8-20 разів вище порівняно з Україною. [7]

Отже, головною причиною низької конкурентоспроможності вітчизняної продукції на ринках є порівняно високий рівень витрат на її виробництво. У таких умовах вітчизняна продукція може бути конкурентоспроможною тільки на внутрішньому ринку за умов обмеження імпорту. Конкуренція вітчизняних виробників, що здійснюють виробничу діяльність у рівних умовах має сприяти розвитку галузей та економіки в цілому. Протекціонізм надає можливість вітчизняним виробникам покривати вищі витрати виробництва. Розумна, науково обґрунтована політика протекціонізму, має бути застосована до виробництв, продукція яких сьогодні є неконкурентоспроможною на внутрішньому ринку країни, що створить умови для їх економічного розвитку.

Іншою важливою основою формування ефективної стратегії розвитку агропромислового виробництва повинна стати підтримка процесів спеціалізації, що дозволить зменшувати витрати виробництва та використовувати ще один резерв для розвитку.

Україна є аграрно-індустріальною країною, тому для забезпечення сталого розвитку її економіки необхідно підтримувати пропорційність між темпами зростання промислового та сільськогосподарського виробництв. При цьому слід враховувати особливості аграрного виробництва, яка полягає у тому, що сировина та напівфабрикати сільськогосподарського походження мають річний період відтворення. Необхідність використання сировини протягом усього періоду відтворення, для забезпечення безперервності промислового виробництва, потребує створення річних сировинних запасів. Аграрна сфера є інертною. Інертність полягає у її повільному реагуванні на зміни у промисловому виробництві. Тому, для забезпечення розширеного відтворення необхідно, щоб розвиток сировинної бази випереджав розвиток промисловості, а це вимагає тіснішої взаємодії між сільським господарством та промисловістю. Але, такого рівня співпраці важко досягнути в умовах багатогалузевого господарства.

Прискорення формування у господарствах вузьковиробничої спеціалізації з обмеженою кількістю культивованих культур має сприяти підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва. У спеціалізованих господарствах раціонально використовуються матеріальні та фінансові ресурси, повніше реалізується професіоналізм господаря або колективу, досягається висока товарність виробництва.

На початку 30-х років ХХ століття рівень спеціалізації сільського господарства України був достатнім і забезпечував постійне збільшення середньорічної продуктивності сільськогосподарського виробництва. У врожайності зернових в ті роки не відзначалося суттєвої різниці в Україні та у розвинутих капіталістичних країнах. У післявоєнні роки різниця між продуктивністю сільського господарства України та країн Заходу поступово але невпинно збільшувалася, особливо у виробництві продуктів тваринництва. Формалізація у 70-80-х роках багатьох економічно і соціально важливих позицій управління розвитком народного господарства держави, відобразилася на рівні спеціалізації, зокрема, сільського господарства, де зміна профілю

діяльності потребує менших капіталовкладень ніж у промисловому виробництві. [7]

В сьогодняшніх умовах спеціалізацію сільського господарства під сировинну базу наявних переробних підприємств вважаємо ефективною, оскільки вона дозволяє скоротити тривалість процесів організації виробництва та зменшити витрати на виробництво одиниці продукції. Однак, спеціалізація сільського господарства не виключає можливості диверсифікувати виробництво. Розумна, обмежена диверсифікація повинна бути пов'язана, переважно, із сезонністю сільськогосподарського виробництва.

Ринкові відносини вимагають від підприємств аграрного сектору функціонувати в умовах вільного ціноутворення. Проте, досвід діяльності аграрного сектору економіки розвинутих країн свідчить про те, що він ніде у світі не може нормально функціонувати без державної підтримки через сезонність виробництва.

Отже, найважливішим завданням, що повинне бути вирішене сьогодні для прискорення розвитку сільського господарства нашої країни, є докорінна зміна відношення до аграрного виробництва і формування відповідної стимулюючої політики. Протекція держави для такої галузі є об'єктивно необхідною. Необхідно створювати сприятливі умови для залучення підприємницького капіталу у село, формувати систему контролю за державними дотаціями та здійснювати консультації з питань використання власного капіталу господарств. Економічний захист потребує регулювання відносин аграріїв з підприємствами, що є споживачами сировини, та з підприємствами, що є постачальниками засобів виробництва та надають різного роду послуги. Розподіл доходів між підприємствами аграрної, промислової сфер та торгівлі повинен бути взаємовигідним. Це стимулюватиме розширення виробництва на всіх ланках технологічного ланцюга виробництва товарів і надасть можливість узгодити потужності виробництв.

Визначення необхідних обсягів продукції, її асортимент, якість, рівень цін, терміни та умови постачання має здійснюватися за ринковим механізмом. Держава повинна забезпечити ефективну діяльність товаровиробників на ринку та запобігати монополізації, використовуючи економічні важелі, правові норми та організаційні заходи. Отже, державна економічна політика повинна базуватися на наступних основних принципах:

- забезпечення захисту внутрішнього ринку товарів, вітчизняне виробництво яких має можливість та перспективи розвитку;
- обмеження або заборона імпорту окремих видів продукції та запобігання експорту капіталу з країни;
- стимулювання вільної конкуренції виробників на внутрішньому ринку;
- поглиблення спеціалізації всередині країни між підприємствами та регіонами;
- забезпечення збалансованості та пропорційності розвитку промислового та сільськогосподарського виробництва.

Вітчизняне аграрне виробництво має суттєві резерви підвищення ефективності шляхом концентрації посівів та спеціалізації господарств, підвищення якості продукції, шляхом оптимізації відношення витрат на переробку сировини та розподілу прибутків між аграрною та переробною промисловістю, активізації селекційної роботи. Але, для підвищення ефективності аграрного виробництва недостатньо тільки удосконалити технологічні процеси та використовувати резерви переробного виробництва. Необхідно переглянути відносини між підприємствами аграрної та промислової сфер, стимулювати структурні зрушення у комплексі на засадах взаємовигідного співробітництва між підприємствами для забезпечення сталого розвитку. Ці процеси повинні відбуватися на основі поглиблення інтеграції аграрного та промислового виробництва. Інтеграція промисловості та сільськогосподарського виробництва сировини може здійснюватися у різних формах, але найбільш ефективною формою інтеграції можна вважати агропромисловий кластер.

Можливості стимулювання розвитку аграрного виробництва та переробних галузей промисловості багато в чому залежать від розробки механізму інституційного регулювання процесів інтеграції виробництв. Цілеспрямовані дії у напрямку зміни економічного стану виробництва треба здійснювати поетапно:

I етап: Оцінка передумов прийняття рішення щодо стратегії диверсифікації.

II етап: Причинно-наслідковий аналіз господарської діяльності підприємств, які претендують на об'єднання у інтегрованій структурі.

III етап: Прийняття рішення щодо можливості та доцільності співробітництва суб'єктів.

IV етап: Визначення мети, місії, об'єктів співробітництва.

V етап: Розробка програми створення і розвитку національних інтегрованих аграрно-промислових формувань – кластерів.

VI етап: Реалізація, координація і контроль стратегії розвитку.

Державне регулювання розвитку галузей і виробництв в Україні традиційно здійснюється на основі програмного підходу. Державна програма розвитку агропромислового виробництва повинна вмішувати наступні структурні елементи, що відображують напрямки регуляторної політики розвитку інтегрованих аграрно-промислових формувань:

- правові заходи – врахування думки колективів виробництв, створення необхідної юридичної документації та контрактних основ спільної діяльності, формування принципів управління кластеру та кодексу етики ділових відносин між учасниками кластеру;

- організаційні заходи полягають у організації процесу реалізації стратегічної програми, визначенні детального плану-графіку виконання робіт і термінів;

- фінансово-економічні заходи – оцінка сумарної ефективності інтеграції виробництв, визначення необхідних витрат та джерел ресурсів, визначення показників ефективності залучення ресурсів.

- виробничо-технічні заходи – усунення непотрібних технологічних переходів існуючих виробництв (транспортування, зберігання та інших), створення підпрограми технічного розвитку всього технологічного ланцюга з метою гармонізації всієї єдності;

- соціальні заходи – вони, в основному, визначаються розширенням чисельності робочих місць та забезпечення гідної мотивації робітників.

Завершальною стадією процесу формування програми створення і розвитку національних агропромислових кластерів є впровадження у національного господарську систему, створення системи управління розвитком кластерів і оцінка ефективності роботи даної програми.

Успішна реалізація програми з встановленими «віхами», які треба досягти, і принципами дій залежить від забезпечення у задані терміни чіткою організацією, координацією і контролем роботи. Різке ускладнення всіх процесів функціонування виробництв через участь у інтеграційному процесі великої кількості зацікавлених сторін (виробничих колективів) потребує пошуку і створення нових організаційних форм управління розвитком, які дозволяють ліквідувати відсутність спільності стадій процесу. У розвитку інтеграційних процесів вказану роль мають отримати контрольовані державою управлінські центри, яким слід надати функції координації і контролю реалізації стратегії розвитку, надання технічної, маркетингової, інформаційно-пошукової та іншої допомоги, екологічної діяльності, проведення робіт щодо удосконалення всієї системи кластеру всередині країни та за кордоном.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Аграрні виробники України сьогодні працюють в умовах високої ризикованості землеробства та тваринництва, здійснюють значні витрати на виробництво сільськогосподарської продукції. Як правило, їх доходи не покривають здійснені витрати. Найважливішими завданнями інституційного регулювання розвитку агропромислового виробництва в нашій країні, є:

- докорінна зміна відношення до аграрного виробництва і формування відповідної стимулюючої політики;

- сприяння інтеграційним процесам у системі виробництва та переробки аграрної продукції;

- активізація інноваційного розвитку агропромислового виробництва;

- подолання диспаритету цін на гарарну й промислову продукцію не лише організаційно-економічними, але й адміністративними методами;

- вирішення соціальних проблем села.

Подальші дослідження у даному напрямку необхідно проводити у напрямі формування стратегії розвитку агропромислового виробництва на вказаних принципах, розробки регіональних та галузевих програм реалізації стратегії, конкретизацію елементів державних програм розвитку агропромислового виробництва, визначення інструментів регулюючого впливу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кропивко М.Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва. Економіка АПК. 2010. № 11. С. 3–13.
2. Лагодієнко В.В., Лагодієнко Н.В. Сільськогосподарська діяльність селянських

домогосподарств України: роль, стан та перспективи. Український журнал прикладної економіки. 2019. Том 4. № 2. С. 32–44. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-2-4>.

3. Мармуль Л.О., Петренко В.С. Стратегічне позиціонування підприємств з іноземними інвестиціями в аграрній сфері економіки. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2017. № 4(40). С. 43–48

4. Pushak Y., Lagodiienko V., Basiurkina N., Nemchenko V., Lagodiienko N. Formation the system for assessing the economic security of enterprise in the agricultural sector. Business: Theory and Practice. 2021. Vol. 22(1). P. 80–90. DOI: <https://doi.org/10.3846/btp.2021.13013>.

5. Naumov O.B., O.B. Naumov, Voronzhak. P. .Стратегічне планування маркетингової діяльності аграрного підприємства Український журнал прикладної економіки. 2017. Том 2. № 1. С. 77–84.

6. Адвокатова Н.О., Карнаушенко А.С. Пріоритетні та стратегічні напрями розвитку аграрних підприємств України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2019. Вип. 34. С. 45–49.

7. Бакум В.В. Самоорганізація в агропромислових регіональних кластерах. Економіка АПК. 2009. № 1. С. 21–28.

8. Красноручський О.О., Руденко С.В. Концептуальні підходи до управління економічним потенціалом аграрних підприємств. Український журнал прикладної економіки. 2016. Т. 1. № 3. С. 77–84.

9. Накісько О.В, Руденко С.В Державна підтримка агропромислового комплексу в контексті інноваційно-інвестиційного відтворення. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2015. Вип. 161. С. 239–245.

REFERENCES:

1. Kropyvko M.F. Kontseptualnyi pidkhdid do klasternoi orhanizatsii ta upravlinnia rozvytkom ahropromyslovoho vyrobnytstva. Ekonomika APK. 2010. № 11. S. 3–13.

2. Lahodiienko V.V., Lahodiienko N.V. Silskohospodarska diialnist selianskykh domohospodarstv Ukrainy: rol, stan ta perspektvyvy. Ukrainyskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky. 2019. Tom 4. № 2. S. 32–44. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-2-4>.

3. Marmul L.O., Petrenko V.S. Stratehichne pozytsionuvannya pidprijemstv z inozemnymy investytsiiami v ahrarnii sferi ekonomiky. Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu. 2017. № 4(40). S. 43–48

4. Pushak Y., Lagodiienko V., Basiurkina N., Nemchenko V., Lagodiienko N. Formation the system for assessing the economic security of enterprise in the agricultural sector. Business: Theory and Practice. 2021. Vol. 22(1). P. 80–90. DOI: <https://doi.org/10.3846/btp.2021.13013>.

5. Naumov O.B., O.B. Naumov, Voronzhak. P. .Stratehichne planuvannya marketynhovoї diialnosti ahrarnoho pidprijemstva Ukrainyskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky. 2017. Tom 2. № 1. S. 77–84.

6. Advokatova N.O., Karnauschenko A.S. Priorytetni ta stratehichni napriamy rozvytku ahrarnykh pidprijemstv Ukrainy. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser. : Ekonomichni nauky. 2019. Vyp. 34. S. 45–49.

7. Bakum V.V. Samoorhanizatsiia v ahropromyslovykh rehionalnykh klasterakh. Ekonomika APK. 2009. № 1. S. 21–28.

8. Krasnorutskiy O.O., Rudenko S.V. Kontseptualni pidkhody do upravlinnia ekonomichnym potentsialom ahrarnykh pidprijemstv. Ukrainyskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky. 2016. T. 1. № 3. S. 77–84.

9. Nakisko O.V, Rudenko S.V Derzhavna pidtrymka ahropromyslovoho kompleksu v konteksti innovatsiino-investytsiinoho vidtvorennia. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho gospodarstva imeni Petra Vasylenka. 2015. Vyp. 161. S. 239–245.

SCIENTIFIC BASIS OF INSTITUTIONAL REGULATION OF STRATEGIC DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTION ON THE BASIS OF CLUSTERIZATION

NAUMOV Oleksandr¹, DANKO Yuriy², NAUMOVA Olha¹

¹National Aviation University

²Sumy National Agrarian University

The article is devoted to the substantiation of the conceptual foundations of the formation of an institutional environment for the strategic development of agro-industrial production in Ukraine on the basis of the creation of agro-industrial clusters. The peculiarities of the functioning of Ukraine's agricultural economy have been determined. The problems of the interaction of the agricultural and industrial sectors of the economy were considered. It was established that to improve the efficiency of agricultural production, more is needed to improve technological processes and use the reserves of processing production. It is justified that it is necessary to review the relations between enterprises of the agrarian and industrial spheres to stimulate structural changes in the complex on the basis of mutually beneficial cooperation between enterprises to ensure sustainable

development. These processes should take place on the basis of deepening the integration of agricultural and industrial production. The integration of industry and agricultural production of raw materials can be carried out in various forms, but the most effective form of integration can be considered an agro-industrial cluster. Six stages of strategic planning and implementation of the cluster development program are identified, including assessment of the prerequisites for decision-making regarding the diversification strategy; cause-and-effect analysis of economic activity of enterprises; decision-making regarding the possibility and expediency of cooperation of subjects; definition of the goal, mission, objects of cooperation; development of a program for the creation and development of national integrated agricultural and industrial formations - clusters; implementation, coordination and control of the development strategy. The main principles on which the state economic policy should be based concerning the development of agro-industrial production are defined. The structural elements of the state program for the development of agro-industrial production are defined and characterized, which include legal measures, organizational measures, financial and economic measures, production and technical measures, and social measures.

Keywords: agro-industrial production, institutional changes, agro-industrial integration, clustering, strategic development.